

CULTURA STARČEVO-CRIȘ ÎN MOLDOVA.

ANALIZE STATISTICO-MATEMATICE ASUPRA CERAMICII

Rezumat

OANCĂ Mircea

De-a lungul timpului au fost numeroase referiri la evoluția culturii Starčevo-Criș din Moldova. Dar un studiu analitic de sinteză, cu folosirea noilor metode oferite de informatică și matematică lipsea. Prin teza de doctorat de față încercăm să remediem tocmai această problemă.

Principalul obiectiv al demersului nostru a fost să verificăm evoluția Neoliticului din Moldova, prin analizarea a cât mai multe materiale ceramice din această provincie istorică, pentru a fi introduse în Baza de date a Neoliticului Timpuriu, concepută de domnul Gheorghe Lazarovici și continuată de masteranzii și doctoranzii domniei sale și aplicată astăzi cu succes de tot mai mulți specialiști din acest domeniu.

Al doilea obiectiv a fost analizarea materialelor ceramice din Moldova și din tot arealulul marelui complex cultural, din care face parte cultura Starčevo-Criș, pentru stabilirea începutului Neoliticului Timpuriu din Moldova. De-a lungul timpului, înainte de cercetarea noastră au fost emise mai multe teorii privind începuturile culturii Starčevo-Criș în Moldova, la nivel de Starčevo-Criș IIIA, IIIA-IIIB sau IIIB.

Anterior cercetării de față, în Baza de date au fost introduse puține materiale ceramice din Moldova, din săpăturile de la Poienești-„Valea Caselor”, județul Vaslui, aproximativ 533 de obiecte (doar din locuința L4), materiale selective din situl de la Trestiana, județul Vaslui, precum și ceramică cu pictură din alte stațiuni precum Suceava-„Parcul Cetății”, județul Suceava, 5 înregistrări, Perieni-„Râpa Roșcanilor”, județul Vaslui, 13 înregistrări, Balș-„Valea Părului”, județul Iași, 3 înregistrări.

Cele mai multe înregistrări pentru materialele din Moldova incluse în studiul nostru am reușit să le facem din situl de la Trestiana (aproximativ 5500 de înregistrări), care în cea mai mare parte are o situație stratigrafică destul de clară. Din așezarea de la Balș-*Valea Părului*, jud. Iași, am efectuat 100 de înregistrări, de la Negilești-*Curtea Școlii*, jud. Galați, 74 de înregistrări (am selectat doar fragmente cu decor pictat și nepictat), Vermești-*Cetățuie*, jud. Bacău, 47 de înregistrări (doar fragmente și obiecte cu decor).

Lucrarea de față se bazează în principal pe materialele rezulate din săpăturile efectuate de Eugenia Popușoi în situl din Neoliticul timpuriu de la Trestiana (fost Stroe

Belloescu)- punctul Trestiana, de-a lungul a mai bine de 30 de ani și din sondajul efectuat de aceeași autoare la Balș-Valea Părului, județul Iași.

Demersul nostru era necesar pentru a încerca să stabilim începutul culturii Starčevo-Criș din Moldova și de a-l corela cu descoperirile contemporane din arealul României și nu numai.

Prin cercetarea noastră am adăugat alte 5721 noi înregistrări, astfel că pentru Moldova avem acum aproximativ 6236 de înregistrări, și credem că am adus destule dovezi pentru încadrarea începutului Neoliticului Timpuriu din Moldova în Starčevo-Criș IIIB (în stadiul actual al cercetării), date confirmată și de rezultatele obținute prin analiza probelor de C_{14} recoltate din așezarea de la Trestiana, de către doamna Magda Lazarovici, din locuințele C/L2 și C/L7.

Chiar dacă graficele obținute în urma analizelor statistico-matematice sunt mai greu de înțeles pentru cei care nu sunt încă familiarizați cu acest gen de prelucrare a datelor, credem că această metodă, care este folosită în toată lumea pentru studierea complexelor și siturilor arheologice, este foarte utilă și ușurează munca arheologilor.

Prelucrarea statistică a materialelor (multidimensională; cu attribute multiple) aparținând culturii Starčevo-Criș din Moldova a fost efectuată cu ajutorul programului Microsoft Access pentru realizarea Bazei de date (tabelului), care mai apoi a fost exportată către suita Zeus pentru gestionarea materialelor și obținerea rezultatelor și formularea ipotezelor și concluziilor privind evoluția Neoliticului timpuriu din Moldova.

Scopul tezei noastre de doctorat a fost analiza prin metode moderne de interpretare a materialelor arheologice, respectiv analize statistico-matematice ale ceramicii, care oferă împreună cu stratigrafia o acuratețe foarte mare de clasificare cronologică și culturală. Aceste analize, având la bază serii cronologice și culturale ale stratigrafiei comparate care țin cont de dinamismul siturilor arheologice (subînțeles prin așezări principale, secundare, sezoniere), oferă rezultate foarte exacte, comparabile cu datarea prin metoda radiocarbon, dar mai fine, deși necesită mai multă muncă.

Cel mai important lucru din demersul nostru a fost introducerea a 5721 noi date în baza de date pentru Neoliticul Timpuriu, care până acum conținea doar 515 înregistrări cu privire la ceramica Starčevo-Criș din Moldova. În acest moment, Baza de date pentru Neoliticul Timpuriu include un număr considerabil de înregistrări privind materiale de acest tip din zona noastră, 6236, pe care am putut astfel să le analizăm împreună cu materiale din toată aria complexului cultural din care face parte și cultura Starčevo-Criș. Astfel, în urma acestor noi înregistrări și a analizelor efectuate, acum avem o altă

perspectivă cu privire la evoluția acestei culturi pe teritoriul Moldovei. Din toate regiunile istorice, Moldova era până la abordarea din lucrarea de față cel mai puțin investigată din acest punct de vedere comparativ cu Transilvania, Banat sau Oltenia.

În cadrul Capitolului 1 am contribuit la îmbogățirea mai multor cataloage elaborate anterior de Gheorghe Lazarovici și completate ulterior de alți colegi, după cum urmează: 17 coduri noi la catalogul cu motive decorative pictate; 2 coduri noi la catalogul cu motive nepictate; 11 coduri noi la catalogul cu tipurile de aplicații plastice; 1 cod nou la catalogul tipologiei de picioare de cupe; totodată am introdus un catalog nou pentru formele bitonconice, incluzând 28 de coduri; am adăugat 3 coduri noi și la catalogul tipologic pentru buzele de vase. Toate aceste contribuții reflectă caracteristicile ceramicii Starčevo-Criș din Moldova pe care le-am surprins prin studiul meu.

De asemenea, am propus un sistem dual de folosire a codurilor din sistemul Lazarovici și cele propuse de Anamaria Tudorie, pentru a avea o Bază de date unitară și pentru a obține rezultate cât mai corecte în urma analizelor statistico-matematice. Un sistem unitar de coduri va face ca înregistrările noi să se întâlnească cu cele mai vechi, care folosesc alte coduri și astfel vor putea fi analizate împreună. Dacă nu realizăm această unitate în cadrul codurilor, înregistrările cu coduri vor fi analizate ca o evoluție diferită în cadrul culturii.

Către sfârșitul Capitolului 1 am fundamentat necesitatea folosirii bazelor de date în analizarea complexelor și siturilor arheologice, și am prezentat Bazele de date pentru Neoliticul Timpuriu din punct de vedere cantitativ, anterioare cercetării noastre.

În prima parte a Capitolului 2 al lucrării am prezentat principalele sisteme cronologice propuse pentru cultura Starčevo-Criș de-a lungul timpului, în care un loc important îl ocupă cel elaborat de Gheorghe Lazarovici, care a fost acceptat de majoritatea cercetătorilor pentru România. Subcapitolul 2.2 enumeră tipurile de baze de date realizate în România și analiza calitativă a materialelor Starčevo-Criș din Moldova înregistrate în Baza de date pentru Neoliticul Timpuriu. Ultima secțiune a acestui capitol prezintă avantajele și capacitățile suitelor Zeus (dezvoltat în România de către Lucian Tarcea și Gheorghe Lazarovici) și suita WinBASP (dezvoltat de Universitatea din Bonn și creat de către Prof. Dr. Irwin Scollar).

Capitolul al 3-lea din lucrarea noastră abordează istoricul cercetărilor privind cultura Starčevo-Criș de pe teritoriul Moldovei din momentul descoperirii primelor material caracteristice și până în prezent, unde am analizat principalele opinii privind periodizarea acestei culturi, concluzionând cu cea acceptată de majoritatea cercetătorilor.

La sfârșitul Capitolului al 3-lea am descris selectiv cele mai importante săpături arheologice efectuate în siturile Starčevo-Criș din Moldova (care sunt reprezentate în mare parte și de înregistrări în Baza de date pentru Neoliticul Timpuriu din Moldova). Nu ne-am putut referi la toate așa cum am fi droit, din motive independente de voința noastră. Este vorba de imposibilitatea de a accesa documentația originală a unor săpături mai vechi (păstrată sau nu în arhivele muzeelor), de dorința firească a colegilor care încă investighează anumite situri de a valorifica ei înșiși rezultatele cercetărilor prin lucrări mai ample.

În Capitolul 4 am analizat situația siturilor arheologice încărcate în bazele de date prin realizarea de analize statistice procentuale pentru cele trei categorii ceramice (având în vedere pasta, amestecul/degresanții, netezirea/tratarea suprafețelor, arderea, formele vaselor, ornamentele), din punct de vedere cantitativ. În cea de a doua parte a aceluiași capitol am descris toate locuințele din așezarea de la Trestiana, comuna Grivița, județul Vaslui, deoarece, așa cum am precizat de mai multe ori în lucrarea de față, prezintă cea mai clară stratigrafie și are cel mai mare număr de înregistrări în Baza de date pentru Moldova. Materialele din complexul G7 (probabil o groapă menajeră) și cele fără poziție stratigrafică (marcate în Baza de date cu indicativul *Strat*) au fost analizate la sfârșitul acestui capitol și au indicat aceleași rezultate precum cele cu poziție stratigrafică sigură din situl de la Trestiana.

Am preferat folosirea planurilor din monografia publicată în anul 2005 de Eugenia Popușoi, deși am identificat mai multe probleme legate de acestea, pentru a nu crea confuzie. Studiind monografia Trestiana credem că pe durata cercetărilor din acest sit, autoarea săpăturilor nu a reușit să contureze unele complexe care le suprapuneau pe altele din prima etapă de locuire. Suntem de părere că pe durata cercetării arheologice din situl de la Trestiana nu au fost observate cel puțin șase locuințe. Nu am găsit din păcate în arhiva Muzeului de istorie *Vasile Pârvan* din Bârlad planurile originale și toate carnetele de șantier folosite la elaborarea monografiei menționate, care poate ar fi adus un plus de acuratețe în interpretarea unor complexe (ne referim la cele care se suprapun). Dacă ele vor apărea în viitor, vom reveni asupra complexelor și problemelor care mai sunt acum neclare. Fără îndoială că pe măsură ce vor fi publicate mai multe date cu privire la materialele descoperite în diferite situri Starčevo-Criș din Moldova, analizele de acest gen vor oferi o bază mai largă de discuții și interpretări.

În Capitolul 5 am analizat materialele din Moldova în corelație cu toate înregistrările din Baza de date pentru a obține o imagine cât mai corectă asupra

Neoliticului timpuriu din zona studiată. Putem concluziona că serierile din cadrul acestui capitol ne-au confirmat rezultatele obținute prin analizele efectuate cu celelalte zone din România, respectiv încadrarea începutului culturii Starčevo-Criș din Moldova în SC IIIB, lucru confirmat și de datările cu C_{14} . Pe baza materialelor studiate direct, a celor preluate din literatură arheologică și analizate de noi rezultă că evoluția acestei culturi cunoaște în Moldova toate fazele ulterioare SC IIIB, până în SC IVB, având unele caracteristici proprii, demonstrate din necesitatea introducerii de noi coduri.

După analiza statistico-matematică a materialelor din Moldova putem conchide că Neoliticului timpuriu din această regiune indică o influență sudică (prin Muntenia, Bulgaria, Tracia turcă) în cadrul migrației a III-a, așezările din partea sudică fiind așezări principale (rezultatul migrației) și nu secundare, cum este cazul așezării de la Gura Baciului (din Transilvania) din aceste faze, rezultatul unor difuziuni.

În încheiere trebuie să recunoaștem că, deși tema abordată în această lucrare ne-a speriat la început, deoarece nu cunoșteam destul de bine metoda de lucru și beneficiile acesteia, după ce ne-am familiarizat cu problematica, după ce am codificat și am introdus datele în Baza de date pentru Neoliticul Timpuriu și am făcut setul de analize matematico-statistice necesare, am înțeles importanța acestora, acuitatea și necesitatea folosirii lor pe viitor în cercetarea siturilor preistorice.

Considerăm totodată că teza de doctorat de față aduce o contribuție importantă la studierea primei culturi neolitice din Moldova, prin folosirea și interpretarea unor analize de top, care pun într-o lumină nouă nu doar locul și caracterul unor așezări în cadrul evoluției culturale, ci și importante aspecte tehnologice legate de meșteșugul ceramicii, care pentru preistorie reprezintă încă în multe cazuri *fosila directoare*.